

Расследование серийных корыстно-насильственных преступлений, совершенных организованными группами, на первоначальном этапе. М., 2002. 26. Волобуєв А.Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва. Навчальний посібник. За ред. проф. О.М. Бандурки. Х., 2000. 27. Корж В.П. Методика расследования экономических преступлений, совершаемых организованными группами, преступными организациями. Руководство для следователей. Научно-практическое пособие. Х., 2002.

Надійшла до редколегії 11.04.05

А.І. Гайдар

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО СЛІДСТВА ЩОДО ГРУПОВИХ ЗЛОЧИНІВ НЕПОВНОЛІТНІХ

Боротьба зі злочинністю неповнолітніх є однією з найважливіших і складних проблем сьогодення. Ті зміни, які відбуваються у злочинному середовищі серед неповнолітніх, викликають занепокоєння і потребують рішучих, енергійних та цілеспрямованих дій.

Значний внесок у вивчення проблем боротьби зі злочинністю неповнолітніх внесли вчені-правознавці О.М. Бандурка, В.Г. Бобров, А.Я. Вілкс, О.Ф. Долженков, І.П. Козаченко, В.С. Коновалова, Г.М. Мінківський, О.П. Снегірьов, І.Г. Шинкаренко, Н.Д. Шость і багато інших. Але деякі аспекти проблеми, що розглядається, залишилися поза увагою дослідників.

Для боротьби зі злочинністю неповнолітніх практичні підрозділи ОВС використовують певні сили, заходи, методи та форми ОРД. В оперативно-розшуковій науці усталеною є думка, що визначальними є наступні форми діяльності:

- 1) пошук та фіксація первинних оперативно – розшукових даних;
- 2) оперативно-розшукове попередження злочинів;
- 3) оперативна розробка злочинців;
- 4) оперативне супроводження кримінального судочинства;

У теорії оперативно-розшукової діяльності називається така організаційно – тактична форма, як супроводження досудового слідства та судового розгляду. Однак ми не цілком згодні з таким трактуванням цієї форми. На наш погляд, поняття «оперативно-розшукове супроводження» є лише частиною оперативно-розшукового забезпечення. Для з'ясування поняття звернемося до Тлумачного словника української мови. Тут «супроводити» тлумачиться наступним чином:

1. Іти, їхати разом із кимось як супутник, як провідник, як охорона; стежити за кимось (про погляд).

2. Виконувати щось одночасно з чим-небудь [1, с.790].

Отже, трактування даної дефініції уможливило висновок, що «супроводжувати» можна яке-небудь явище, об'єкт, який вже існує, в даному випадку – розслідування кримінальної справи, яка вже порушена. Тобто, дане визначення буде прийнятним для проведення оперативно-розшукових заходів лише з моменту порушення кримінальної справи стосовно учасників

кримінальних груп неповнолітніх. Однак очевидно, що оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства цим не обмежується, тобто воно вже існує в процесі документування, ще до порушення кримінальної справи, тим самим створює інформаційну базу для досудового слідства.

Крім того поняття, «забезпечення» більш глибоко відображає сутність явища, яке характеризується. Так, в Тлумачному словнику української мови під поняттям «забезпечувати» розуміється:

1. Постачаючи (постачати) щось у достатній кількості, задовольняти кого – , що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування.

2. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось.

3. Захищати, охороняти кого -, що-небудь від небезпеки [1, с.324].

Таким чином, нам видається, що діяльність оперативних підрозділів являє собою не тільки супроводжувальні етапи досудового слідства, але й кримінальний процес в цілому. Тобто, оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства, почавшись ще до порушення кримінальної справи, без участі слідчого, може продовжуватися у випадках необхідності до винесення вироку судом, а процесуальна форма оперативно-розшукового супроводження досудового слідства можлива лише з моменту порушення кримінальної справи до затвердження обвинувального висновку та направлення справи до суду.

На наш погляд, вирішальне значення тут має підхід, безпосередньо пов'язаний з методом розкриття злочинів.

Так, О.М. Бандурка зауважує, що разом із загальноприйнятим методом розкриття злочинів «від факту», тобто від злочину, що вже вчинено, пошук інформації йде й іншим каналом – «від особи», тобто при здійсненні оперативно – розшукової діяльності серед кримінально – активних категорій осіб [2, с.291].

При підході з точки зору методу «від можливого злочинця», правильніше визначати цю форму як «оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства», а якщо йти «від факту кримінального прояву до злочинця», то тоді справедливіше буде говорити про «оперативно-розшукове супроводження», оскільки при цьому проведенні оперативно-розшукових заходів безпосередньо пов'язане з фактом порушення кримінальної справи. Однак в більшості випадків пошук оперативно-розшукової інформації про кримінальні групи неповнолітніх та факти їх кримінальної діяльності, а також попередня оперативна перевірка та оперативна розробка починаються задовго до порушення кримінальної справи. Тому ми дотримуємося думки, що в даному випадку найбільш прийнятна назва форми оперативно-розшукової діяльності «оперативно-розшукове забезпечення досудового слідства».

Розмежування між організаційно-тактичними формами оперативно-розшукової діяльності, що розглядаються, виявляється насамперед у їх спрямованості. По-перше, заходи, що проводяться в межах цієї форми оперативно-розшукової діяльності, мають чітку орієнтацію на інтереси слідст-

ва, тобто стосовно слідства носять забезпечувальний характер; по-друге, вони проводяться в інтересах розслідування конкретної кримінальної справи, по-третє, вся інформація, яка була отримана оперативно-розшуковим шляхом та стосується злочину, який розслідується, повинна доводитися до слідчого, в провадженні якого знаходиться кримінальна справа. Цю думку висловили і ряд авторів, які вважають, що право слідчого знайомитися з матеріалами, отриманими в ході ОРД, не суперечить вимогам закону, а впливає з нього і повністю йому відповідає. Це переконливо підтверджується оперативною та слідчою практикою [3, с.104].

В основному це стосується необхідності отримання додаткової оперативно-розшукової інформації щодо виявлення свідків та співучасників даного злочину, а також речових доказів та інших предметів, які можуть мати доказове значення у кримінальній справі. При цьому своєчасно отримана оперативно-розшукова інформація, яка стосується різних обставин злочину, що розслідується, сприяла б висуненню правильних версій для зосередження зусиль на їх відпрацюванні. В ході реалізації такої інформації стає можливим встановити та зафіксувати процесуальним шляхом необхідні докази у справі.

Таким чином, основною метою оперативно-розшукового забезпечення досудового слідства щодо справ про групові злочини неповнолітніх є створення сприятливих умов для повного, всебічного та об'єктивного їх розслідування.

На нашу думку, досягнення цієї мети можливо вирішенням наступних завдань:

- встановлення співучасників злочину, які підлягають притягненню до кримінальної відповідальності, та отримання відомостей, які їх характеризують;
- встановлення раніше невідомих слідству додаткових фактів злочинної діяльності підозрюваних або обвинувачених учасників кримінальних груп неповнолітніх;
- збором доказів або іншої інформації, яка може слугувати отриманню нових доказів;
- надання допомоги слідчому із застосуванням оперативно-розшукових сил, засобів та заходів у перевірці версій та окремих доказів, а також в проведенні слідчих дій (наприклад, надання слідчому детальної інформації про учасника групи, якого належить допитати);
- встановлення даних, які характеризують особистість учасника групи неповнолітніх, якого підозрюють або обвинувачують в скоєнні злочину, а також його зв'язків та співучасників;
- здійснення оперативного контролю за підозрюваними та обвинуваченими з метою недопущення з їх боку нових злочинів або припинення спроби сховатися від слідства та суду;
- недопущення створення перешкод нормальному проведенню попереднього слідства та впливу на учасників кримінального процесу з боку підозрюваних, обвинувачених та їх родичів і т.п.

Вивчення спеціальної літератури та аналіз чинних нормативно-правових актів, а також фактичного стану діяльності слідчих та оперативних підрозділів органів внутрішніх справ дозволяє виділити ряд основних напрямків використання оперативно-розшукових можливостей при забезпеченні досудового слідства щодо групових злочинів неповнолітніх.

Як нам видається, специфіка розробки подібних груп полягає у необхідності вести її одночасно в кількох напрямках:

1) необхідно здійснити збір та фіксацію будь-яких матеріалів, що компрометують членів групи, особливо документування їх протиправних дій. В перспективі це може дати більшу допомогу по їх викриттю після порушення кримінальної справи за відповідною статтею Кримінального кодексу.

2) необхідно забезпечити документування конкретного злочину, вчиненого членами групи. Тільки після отримання доказів про те, що даний злочин – результат діяльності однієї кримінальної групи, розрізнені кримінальні справи, які були порушені за фактами цих злочинів, необхідно об'єднати в одну кримінальну справу [4].

Так, більш доцільним вирішенням цієї проблеми є створення в міськрайорганах внутрішніх справ *постійно діючих слідчо – оперативних груп* по розкриттю та розслідуванню злочинів, вчинених неповнолітніми, або за їх участю. На наш погляд, оперативно-розшукові заходи, які будуть проводитися такими групами в поєднанні із слідчими діями, найбільш повно будуть відповідати вимогам всебічного та повного розкриття злочинів. Крім того, це буде сприяти поліпшенню розшуку учасників кримінальних груп неповнолітніх, які переховуються від суду та слідства.

Особливо важливе оперативно-розшукове забезпечення на первинних етапах слідства: при затриманні учасників групи, при проведенні обшуків та виїмок, допитів, очних ставок, впізнань та т.п. [5, с.86–96]. Тому такі групи необхідно створювати водночас з порушенням кримінальної справи стосовно учасників кримінальної групи неповнолітніх. При цьому керівником групи є слідчий, в провадженні якого знаходиться кримінальна справа [6].

У ході проведення першочергових та невідкладних слідчих дій оперативні працівники, які входять до складу слідчо-оперативної групи, поряд з використанням раніш здобутих відомостей надають допомогу слідству при вирішенні наступних завдань:

- встановлення всіх учасників групи та епізодів їх злочинної діяльності;
- перевірки осіб, що розроблюються, на причетність до вчинення нерозкритих, а також латентних злочинів;

- визначення ролі кожного члена групи, особливо лідера, організатора та дорослих членів групи, а також осіб, які втягують неповнолітніх в злочинну діяльність;

- оперативної перевірки доказів, які є в розпорядженні слідства, особливо тих, які надані підозрюваними на своє виправдання, а також свідками та потерпілими, чия щирість викликає сумнів;

- виявлення намірів осіб, що розроблюються, та їх зв'язків по наданню протидії слідству та їх нейтралізації;

– виявлення потерпілих та свідків, які раніш були не відомі слідству за злочином, що розслідується.

Необхідність створення слідчо-оперативних груп у розслідуванні справ за груповими злочинами неповнолітніх пов'язана також з тим, що оперативно-розшукові заходи щодо документування обставин, які підлягають доказуванню у кримінальній справі, повинні забезпечити можливість використання досягнутих результатів як доказів на досудовому слідстві та судовому розгляді. Розв'язання цієї задачі залежить від обов'язкового дотримання наступних умов здійснення оперативно-розшукових заходів:

По-перше, вони повинні проводитися негласно та непомітно як для підозрюваного, так і для його оточення.

По-друге, оперативно-розшукові заходи, які обмежують права та свободи громадян (тобто таємницю листування, телефонних та інших переговорів, телеграфних повідомлень та недоторканність житла) повинні в обов'язковому порядку проводитися за мотивованою постановою та на підставі рішення суду. Ігнорування цієї умови виключає можливість використання на попередньому слідстві як доказів фактичних відомостей, які були здобуті в ході документування злочинних дій учасників кримінальних груп неповнолітніх.

По-третє, практичні дані, які були отримані в ході документування, повинні представляти собою не сукупність яких-небудь відомостей про підозрюваного, а доповнювати докази, які є в розпорядженні слідства; вони мають бути достатні для пред'явлення обвинувачення підозрюваним учасникам групи.

Список літератури: 1. Тлумачний словник української мови / За заг. ред. д-ра філологічних наук проф. В.С. Калашника. Х., 2003. 2. Бандурка О.М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: Підручник. Х., 2002. 3. Снігерьов О.П., Душейко Г.О., Долгий О.А. та ін. Оперативно-розшукова інформація: проблеми реалізації: Монографія/ За заг. ред. А.М. Подоляки і П.В. Коляди. Суми, 2003. 4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Х., 2004. 5. Долженков О.Ф., Думко А.Ф., Козаченко І.П. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції. Одеса, 2000. 6. Наказ МВС № 458 від 30.04.04. «Про затвердження Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості».

Надійшла до редколегії 05.05.05

А.Ф. Юрченко

**НОВА СТРАТЕГІЯ ФЕДЕРАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ВІДОМСТВА
НІМЕЧЧИНИ У БОРЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ
НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ
(АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВСТВА ТА ЕМПІРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ)**

Нормативне забезпечення та організаційні заходи

На законодавчому рівні боротьба з незаконним обігом наркотиків у Федеративній Республіці Німеччина регламентована Законом ФРН «Про